In memoriam:
Alfred J. Rieber

DOI: 10.17234/RadoviZHP.57.02

Drago Roksandić

Alfred J. Rieber (Mount Vernon, NY, 1. listopada 1931 – Budimpešta, 9. rujna 2025)

Alfred J. Rieber je u trenutku svoje smrti, u 94. godini, vjerojatno bio jedan od najstarijih kontinuirano produktivnih povjesničara u svijetu. Njegove posljednje dvije objavljene knjige bile su *Storms over the Balkans during the Second World War* (Oxford University Press, 2022) i *Stalin as Warlord* (Yale University Press, 2022), a pisao je i dalje, sve do smrti. Točnije, njegova posljednja objavljena knjiga bio je kriminalistički roman *Murder in Montenegro* (2023), koji je objavio pod književnim pseudonimom G. K. George. Popis njegovih izabranih radova svjedočanstvo je o tome kako se hladnoratovska zbilja u globalnim razmjerima „prelamala" u čovjeku čije su izvorne profesionalne motivacije bile humanističke u izvornom europskom značenju pojma i koji je, rekao bih, ponajviše kao đak Maxa Webera bio sposoban vrlo promišljeno problemski artikulirati teme kojima se bavio te, u zatvorenom krugu, s istraživačkom strašću pretraživati arhivsko gradivo, preostatke prošlosti kojima se nerijetko malo tko bavio, a još manje o njima pisao. Nije bio *public historian*, bolje rečeno, tek u posljednjim desetljećima života, nakon što se iz Philadelphije preselio u Budimpeštu 1995. godine, osjetio je potrebu ponešto reći o svome profesionalnom životnom iskustvu. (Vidjeti: „Alfred J. Rieber. An American in the Soviet and Russian Archives", *YouTube*, 15. 2. 2024) Stoga njegov opus, iako respektabilno objelodanjivan, nije imao javni status kao što su ga imali neki drugi američki stručnjaci za hladnoratovski Istok, napose za Sovjetski Savez i Rusiju. Stoga ovom prilikom ima smisla izdvojiti najvažnije naslove:

Rieber, A. J. (1962). *Stalin and the French Communist Party 1941—1947*. New York: Columbia University Press; Rieber, A. J., & Nelson, R. C. (1966). *A Study of the U.S.S.R. and Communism: An Historical Approach by Alfred J. Rieber and Robert C. Nelson*. Chicago: Scott, Foresman; Rieber, A. J., & Nelson, R. C. (1964). *The USSR and Communism: Source Readings and Interpretations*. Chicago: Scott, Foresman; Bariatinskiĭ, A. I., & Rieber, A. J. (1966). *The Politics of Autocracy: Letters of Alexander II to Prince A.I. Bariatinskii, 1857-1864*. Paris: Mouton; Rieber, A. J. (1983). *Social Foundations of the Russian Bureaucracy in the Twentieth Century: Final report to National Council for Soviet and East European Research*. Washington, D. C: National Council for Soviet and East European Research; Rieber, A. J. (1987). *The Cold War as Civil War*. Washington, D.C: National Council for Soviet and East European Research; Presniakov, A. E., Moorhouse, A. E., & Rieber, A. J. (1993). *The Formation of the Great Russian State: A Study of Russian History in the Thirteenth to Fifteenth Centuries*. Gulf Breeze, FL: Academic International Press; Rieber, A. J. (1995). *Zhdanov in Fin-*

land. Pittsburgh, PA: Center for Russian and East European Studies, University of Pittsburgh; Rieber, A. J. (2001). „From Reform to Empire: Russia's 'New' Political History". *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*. *2* (2), pp. 261–268; Rieber, A. J. (2003). „Civil Wars in the Soviet Union". *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*. *4* (1), pp. 129–162; Rieber, A. J. (2003). „Changing Concepts and Constructions of Frontiers: A Comparative Historical Approach". *Ab Imperio*. (1), pp. 23–46; Rieber, A. J., & Siefert, M. (2003). *Extending the Borders of Russian History: Essays in Honor of Alfred J. Rieber*. Budapest: Central European University Press; Rieber, A. J. (2006). „The Problem of Social Cohesion". *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History. 7* (3), pp. 599–608; Rieber, A. J. (2010). *Merchants and Entrepreneurs in Imperial Russia*. Chapel Hill: University of North Carolina Press; Rieber, A. J. (2013). *Forced Migration in Central and Eastern Europe, 1939-1950*. Hoboken: Taylor and Francis; Rieber, A. J. (2013). *Salami Tactics Revisited: The Hungarian Communists on the Road to Power*. Trondheim: NTNU; Rieber, A. J. (2014). „A Tale of Three Genres: History, Fiction, and the Historical Detektiv". *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*. *15* (2), pp. 353–363; Rieber, A. J. (2014). *The Struggle for the Eurasian Borderlands: From the Rise of Early Modern Empires to the End of the First World War*. Cambridge: Cambridge University Press; Rieber, A. J. (2015). Struggle over the Borderlands. *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*. *16* (4), pp. 951–959; Rieber, A. J. (2015). *Stalin and the Struggle for Supremacy in Eurasia*. Cambridge: Cambridge University Press; Rieber, A. J., & Rubinstein, A. Z. (2016). *Perestroika at the Crossroads*. London: Routledge; Rieber, A., & Kotsonis, Y. (2018). *The Imperial Russian Project: Autocratic Politics, Economic Development, and Social Fragmentation*. Toronto: University of Toronto Press; Rieber, A. J. (2022). *Stalin as Warlord*. New Haven and London: Yale University Press; Rieber, A. J. (2022). *Storms Over the Balkans During World War II*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Uočljiva je cezura između 1995. i 2001.! Naime, profesor Rieber, iako je predavao na više najprestižnijih američkih sveučilišta, najveći dio svoga radnog vijeka do prelaska na CEU, trideset godina, proveo je na University of Pennsylvania, gdje je deset godina bio i pročelnik Odjela za povijest. Sljedećih trideset godina proveo je na Srednjoeuropskom sveučilištu, od toga prve četiri godine kao pročelnik Odjela za povijest, a potom kao *professor emeritus* posvetio se komparativnohistorijskim doktorskim studijima, mentorstvima i, nadasve, objavljivanju radova o temama kojima se bavio cijeli svoj profesionalni život i o kojima je skupio golemu zbirku arhivskih kopija. Pogled na popis izdanja otkriva da je mnogo više objavio nakon nego prije 1995. godine! Isti popis otkriva i kako se problemski i prostorno širio krug tema kojima se bavio, uključujući i više radove s eksplicitno teorijskim ambicijama, redovito posvećenih imperijalnim višegraničjima.

U profesiji u kojoj su danas sve brojniji oni koji sve više pišu, a sve manje čitaju, sve više govore, a sve manje slušaju, profesor Rieber izgleda da je čitava svog vijeka bio drugačiji. Uživao je čitati, uživljavao se u svoja mnogovrsna, ali probrana štiva. Čitanje je za njega bilo stvaralački akt, isto kao i muziciranje, što mu je također bila strast. Jedna od tajni njegove intelektualne produktivnosti bila je i to što je granica između čitanja i pisanja u njega bila vrlo tanka, a u svakom slučaju porozna. Visok, koščat čovjek, snažne stature, s naočalama jakih dioptrija, odmjerenih pokreta, uvijek otvorenih „očiju i ušiju" te suzdržanih, činilo se, uvijek promišljenih reakcija, koje su nerijetko bile praćene jedva vidljivim smiješkom, bio je profesor Rieber kojeg sam upoznao na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti 1995, gdje sam bio došao raditi kao vanjski suradnik, točnije, *recurrent visiting professor*, i to na njegovu inicijativu pročelnika Odsjeka za povijest. Nikada se ranije nismo bili sreli. Nije mi trebalo puno vremena da shvatim kako trebam raditi s čovjekom koji je sa svoje šezdeset i četiri godine, nakon što je kumulirao golemo iskustvo na matičnom američkom sveučilištu, prihvatio ponudu da na Odjelu za povijest Srednjoeuropskog sveučilišta stvori historiografski punkt koji će biti otvoren prije svega tranzicijskoj Europi od Labe do Urala, od Baltičkog do Jadranskog mora i koji će obrazovati diplomske i poslijediplomske studente sposobne ne samo prelaziti granice *grand narratives* matičnih historiografija nego i kreativno doprinositi njihovu razvitku u horizontima komparativno i globalno historijskih pristupa.

Srednjoeuropsko je sveučilište izvorno bilo utemeljeno s ciljem kultiviranja vrijednosti srednjoeuropskih distinktivnosti u dugome povijesnom trajanju. Međutim, takva se koncepcija ubrzo pokazala preuskom, čak i svojevrsnom zabludom. Mladi povjesničari koji su dolazili u Budimpeštu htjeli su se obrazovati na najboljim tradicijama suvremene svjetske historiografije i, drugo, htjeli su se osposobiti u bavljenju temama koje su ih motivirale na svjetski prepoznatljiv način i činile prepoznatljivima u svijetu. Sve više ih se javljalo iz zemalja one „druge Europe", u silnim tranzicijskim previranjima, uključujući i ratne lomove, kao što je to bio slučaj (ne samo) u nas.

Bio je to izazov koji je profesor Rieber prihvatio s puno entuzijazma. Amerikanac njemačkih korijena, dijete Drugog svjetskog rata, student u hladnoratovski rascijepljenom svijetu, intelektualno i ljudski sazrijevao je razvijajući potrebu da misli u kategorijama „drugoga", „nepoznatoga". Ne odričući se najboljih liberalnih, „progresivnih" tradicija američke historiografije, obogaćujući ih aktualnim spoznajama u širokom spektru drugih znanosti, od studentskih dana na najvrsnijim američkim sveučilištima orijentirao se prema aktualnim temama suvremenog svijeta. Našao se u prvoj skupini mladih američkih povjesničara koji su dobili stipendije za istraživačke studije u Sovjetskom Savezu. Kvalificiranost i empatija kojom je ušao u studije ruske povijesti i povijesti drugih sovjetskih naroda omogućili su mu ne samo da stekne povjerenje niza arhivista, knjižničara, povjesničara i svih drugih s kojima se susretao u mnogobrojnim institucijama

Budimpešta, 14. 12. 2000. S lijeva na desno: prof. dr. sc. Jiří Musil, prof. dr. sc. Alfred J. Rieber i prof. dr. sc. Drago Roksandić - predavački tim na obvezatnom doktorandskom kolegiju Comparative Methods.

nego i da se iz tih mnogobrojnih stručnih komunikacija i, nadasve, svakodnevnog mukotrpnog rada razvije kao povjesničar koji je bio sposoban razumijevati se i nositi s ključnim pitanjima ruske i sovjetske povijesti 19. i 20. stoljeća. To je bilo „kaljenje čelika“, iskustvo koje mu je omogućilo da ulazi u brojne druge teme od japanskih do balkanskih, od finskih do grčkih i iranskih. Studenti na CEU-u, potječući sa svih tih strana, bili su uvijek i njegovi đaci i njegova stvaralačka inspiracija. Među njima nije bio mali broj hrvatskih.

U ljudskim životima ima pojedinaca o kojima je nemoguće napisati konvencionalni nekrolog ili *in memoriam* jer su toliko važni za onoga tko im se želi prigodno javno odužiti da je svaki izbor oblika, a nadasve sadržaja manjkav prije svega za onoga čijoj se uspomeni odužuje, ali i za onoga tko to čini, nužno s neugodnim osjećajem da, makar i nesvjesno, više piše o sebi nego što bi to smjelo biti. To je i moj slučaj dok se dvoumim što napisati o profesoru i prijatelju Alfredu J. Rieberu s kojim sam punih sedam godina, od 1995. do 2002, dijelio uistinu neponovljivo radno, točnije rečeno, kreativno iskustvo inovativne poslijediplomske nastave i istraživanja u radu sa studentima iz najmanje tridesetak zemalja na Odjelu za povijest Srednjoeuropskog sveučilišta u Budimpešti (*CEU History Department*). Ništa manje zadužila su me prijateljska druženja s njim i njegovom nerazdvojnom Marshom Siefert, koja su se redovito pretvarala u svojevrsnu *oral history* suvremenog doba u optikama ljudi

koje su kronološki dijelila skoro dva desetljeća, ali i vrlo različit *Lebenslauf* te, nasuprot tome, potreba da se u traumatičnom iskustvu 20. stoljeća otkriva što više neponovljivih ljudskih priča i, u konačnici, trajnih ljudskih vrijednosti.

Spomenuo sam profesoricu emeritu Marshu Seifert, osobu koja ga je vjerojatno najviše zadužila u životu. Osjećam potrebu citirati što je sam o njoj napisao u jednoj od knjižnih posveta: „My thanks to Marsha Siefert for her always sound advice and valuable critical insights relating to the book and for her tolerance in living with the presence of Stalin's ghost for far too long. Beyond this, perhaps even she does not fully realize how our shared intellectual and emotional life has contributed in so many subtle ways to the way I think and write". Posljednjih tridesetak godina svoga dugog života boravio je u Budimpešti, krećući se svakodnevno – ako nije bio negdje na putu – između Srednjoeuropskog sveučilišta u Nádor utca 9-11 te nedalekog, prostranog i vrlo udobnog stana na vrhu jedne zgrade u blizini Szent István Bazilike, s prekrasnim pogledom na Budimpeštu. Iako su toposi njegova života u tim desetljećima bili *par excellence* srednjoeuropski, njegovi su horizonti bili globalni, s uporišnim „točkama" u Sjedinjenim Američkim Državama i Rusiji, odnosno zemljama koje su bile u sastavu Carske Rusije i Sovjetskog Saveza pa sve do Kine i Japana.

Zagreb, 22. ožujka 2026.

Drago Roksandić

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
57
Broj 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2025.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 57, broj 1

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
FF press

Za izdavača / For Publisher
Domagoj Tončinić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Filip Šimetin Šegvić

Izvršni urednik / Managing editor
Zvjezdana Sikirić Assouline

Zamjenik glavnog urednika / Assistant Editor-in-Chief
Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board
Inga Vilogorac Brčić (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Martin Previšić (suvremena povijest/contemporary history), Tvrtko Jakovina (globalna povijest/global history), Silvija Pisk (zavičajna povijest/local history), Tomislav Galović (pomoćne povijesne znanosti/auxiliary sciences of history)

Izvršni urednik za međunarodnu komunikaciju / Executive editor for international communication
Nada Zečević

Urednik recenzija / Review Editor
Kornelija Jurin Starčević

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Jevgenjevič Alimov (Sankt Peterburg), Csaba Békés (Budapest), Jakub Beneš (London), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Hannes Grandits (Berlin), Kateřina Horníčková (České Budějovice / Olomouc), Catherine Horel (Pariz), Angela Ilić (München), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Lyubomirova Ognyanova-Krivoshieva (Sofija), Axel E. W. Müller (Leeds), Beata Możejko (Gdanjsk), Géza Pálffy (Budapest), Zlatko Pleše (Chapel Hill), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios G. C. Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Zrinka Stahuljak (Los Angeles), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana), Andrea Vanina Neyra (Buenos Aires), Radina Vučetić (Beograd), Christina Lutter (Beč) i Andrej Hozjan (Maribor)

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year
Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Financijska potpora za tisak časopisa / The journal is published with the financial support by:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

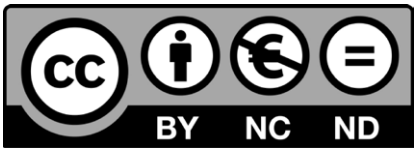
Lektura / Language editors
Katarina Starčević (hrvatski / Croatian)
Tomislav Brandolica (engleski / English)

Korektura / Copy editing
Marta Janković

Ilustracija na naslovnici
Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific journals of Croatia http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.